

**Ceci n'est pas une vraie page,
la vraie page 8 est en page suivante !**

Malsano, handikapo kaj socio

Maladie, handicap et vie sociale

Esti malsana estas malbone farti. Kutime, malsano estas nedaŭra stato : la fino estas resaniĝo, aŭ morto. La kuracisto devas plifaciligi la unuan finon, laŭeble.

Handikapo iel similas malsanon, kaj foje kuracistoj povas grave agi, sed tio ne estas ĉiam. Handikapo ĉefe estas socia problemo : handikapulo ne povas konduki same kiel averaĝa homo.

Ni vivas en socio, kie gravas esti laŭ normoj. Industriaj objektoj kongruas kun la averaĝaj dimensioj de niaj samteranoj : dimensioj de ĉambroj en loĝejoj, dimensioj de seĝoj en aŭtomobiloj, ktp. Tiuj, kiuj estas ekster normoj, ĉar ili estas tro grandaj aŭ tro malgrandaj, tro dikaj aŭ tro maldikaj, ne estas komfortaj. Kaj tiuj, kiuj havas normalajn dimensiojn, sed manojn aŭ piedojn, kiujn ili ne povas normale uzi, estas ankoraŭ pli malkomfortaj.

Antaŭe, tiuj, kiuj havis malpli da fizikaj povoj ol normalaj homoj rapide mortis : nepovante manĝi, aŭ batali kontraŭ homoj aŭ bestoj, aŭ vidi danĝeron. En nia nuna socio, feliĉe, kolektiva agado ebligas (pli) longan vivon al handikapuloj.

Dum praaj tempoj, mi estus mortinta jam plurfoje. Unue, pro mia tre forta miopeco : ne povante vidi malproksime estus tre malfavore. Due, mi estas paralizulo pro paraplegio : ne kapabli paŝi, ofte vundiĝi en postaĵo, havi mikrobojn en renoj kondamnus min al rapida morto. Nuntempe, per du teknologiaj iloj, okulvitroj sur miaj okuloj kaj rulseĝo sub mia postaĵo, ne nur mi estas vivanta, sed ankaŭ mi povas partopreni kvazaŭ normale en socia vivo.

Tamen, en la socio, la du malfaciloj kaj la du iloj ne similas. Esti miopa kaj uzi okulvitrojn ne estas taksite kiel esti handikapa ; male, esti paraplegia kaj sidi sur rulseĝo, jes, estas handikapo, ĉar ĝi estas pli videbla, kaj sociale pli grava.

La socio en kiu ni vivas agnoskas iujn handikapojn, ekzemple bezoni rulseĝon por iri, aŭ bezoni bastonon por esplori sian medion pro manko da vido. Pro tio rulseĝo estas simbolo de handikapo, kaj ĝia bildo montras la alireblecon por handikapulo, ekzemple por parkumaj lokoj, kaj blanka bastono estas simbolo de uzeblo por nevidantoj.

Sed tio estas nur parteto de la problemo, ĉar multaj homoj estas handikapitaj, eĉ se ili ne havas rulseĝon aŭ blankan bastonon : malbona vido, malbona memoro, malfacilo por paŝi eĉ nur foje, malfacilo por preni objektojn per mano, ktp.

« Normoj » de alireblo havas avantaĝojn kaj malavantaĝojn. Kiam ili estas bone aplikitaj, ili faciligas la vivon de koncernataj homoj, sed kiam ili estas fuŝe aplikitaj, ili nur estas kromaj elspezoj, neutilaj.

Antaŭ dudek kvin jaroj, mi instruis en urbo Marseille, kaj la liceo estis renovigata de la Regiona Konsilantaro, per grandega elspezo de publika mono. Tio estis tre utila, ĉar dum kvindek jaroj, kvazaŭ ne estis porkonservaj laboroj. Jam en 1992, estis leĝo kiu ordonis ke ĉiuj konstruaĵoj, kiuj ricevas publikon, estu alireblaj per rulseĝoj.

En klasĉambroj, antaŭ tiuj laboroj, estis ligna granda podio, malfacile uzebla per rulseĝo. La instruistoj kaj teknikistoj petis por la novaj klasĉambroj nur etaj podioj. Dum la laboroj, ni ekkonis ke grandaj betonaj podioj estis konstruataj. Ni plendis, kaj finfine la responsuloj konsentis ke du klasĉambroj estu kun malalta podio. Tamen, mi plendis je la ofico de Regiona Konsilantaro, por scii kial konstrui tiajn grandajn podiojn en konstruaĵo oficiale

Être malade, c'est ne pas être en bonne santé. Normalement, la maladie est un état transitoire, soit on en guérit, soit on en meurt. Le rôle du médecin est de favoriser le premier terme de l'alternative.

Un handicap a certains aspects de la maladie, et parfois les médecins peuvent avoir un rôle important, mais ce n'est pas obligatoire. Un handicap c'est surtout un problème social : la personne handicapée ne peut pas se comporter comme la moyenne des gens.

Nous vivons dans une société où être dans la norme est important. Les objets fabriqués en grande quantité sont adaptés à la taille moyenne de nos concitoyens : la taille des pièces dans les logements, la taille des sièges des voitures, etc. Ceux qui ne sont pas dans la norme, parce qu'ils sont trop petits ou trop grands, ou trop maigres ou trop gros, ne sont pas à l'aise. Et ceux qui ont une corpulence normale, mais des mains ou des pieds qu'ils ne peuvent pas utiliser normalement sont encore moins à l'aise.

Autrefois, ceux qui avaient des capacités physiques inférieures à la normale mouraient rapidement : incapables de se nourrir, ou de se défendre contre les bêtes ou les gens, ou de voir le danger. Dans notre société actuelle, heureusement, l'action collective fait que les personnes handicapées peuvent vivre longtemps.

Dans l'ancien temps, je serais déjà mort plusieurs fois. D'une part, je suis très myope, et ne pas voir au loin m'aurait sûrement causé de gros ennuis. D'autre part je suis paraplégique, et ne pas pouvoir marcher, avoir souvent des plaies aux fesses et des infections urinaires m'aurait aussi condamné à une mort rapide. Actuellement, grâce à deux accessoires technologiques, des lunettes sur mes yeux et un fauteuil roulant sous mes fesses, non seulement je suis vivant, mais je peux participer presque normalement à la vie sociale.

Pourtant, socialement, les deux aspects ne sont pas identiques. Être myope et porter des lunettes n'est pas considéré comme un handicap, contrairement à être paraplégique et être assis dans un fauteuil roulant, qui est un handicap beaucoup plus visible, et donc « important socialement ».

La société où nous vivons reconnaît certains types de handicap, par exemple avoir besoin d'un fauteuil roulant pour se déplacer, ou avoir besoin d'une canne pour palper son environnement parce qu'on voit mal ou pas du tout. C'est pour ça que le symbole du fauteuil roulant indique l'accessibilité aux personnes handicapées, par exemple pour les places de stationnement, et que le symbole de la canne blanche indique une adaptation pour les aveugles.

Mais ce n'est qu'un petit aspect du problème, car beaucoup de personnes sont handicapées, sans que ça se voie par un fauteuil roulant ou une canne blanche : avoir une mauvaise vue, avoir une mauvaise mémoire, avoir par intermittence des difficultés à marcher ou à saisir des objets...

Les « normes » d'accessibilité ont leurs avantages et leurs inconvénients. Lorsqu'elles sont bien appliquées, elles facilitent la vie des personnes concernées, mais lorsqu'elles sont mal appliquées, elles ne sont que des surcoûts sans utilité.

Il y a vingt-cinq ans, le lycée où j'enseignais à Marseille a été rénové par le conseil régional, à grands frais pour les contribuables : c'était utile, car il n'y avait pratiquement pas eu de travaux pendant cinquante ans, et déjà, en 1992, la loi prévoyait que les bâtiments ouverts au public

alirebla per rulseĝo. La respondo estis : « Vi ne bone komprenis la leĝon. Tiu konstruaĵo estu alirebla per rulseĝo, kaj jes, ĝi estas, ĉar oni povas eniri per rulseĝo. La podioj estas alia problemo : ne temas pri alirebleco de la konstruaĵo, sed temas pri adaptigo de la laborloko, kaj tio ne rilatas al alirebleco de tiu liceo. »

Alia ekzemplo, ĉirkaŭ 2010. Mi vizitis novan teknologian halon de supera lernejo pri nutraĵ-industrio : novan konstruaĵon, kun necesejo oficiale uzebla per rulseĝo. Bonege ! Mi tuj provis ĝin, sed, apogante sur la apogilo, tiu stango falis teren. Rigardinte pli detale, mi vidis ke ŝraŭboj estis senpere en la gipso, sen dubeloj. Mi imagas, ke la homo kiu metis la apogilon opiniis, ke neniu uzos tiun necesejon kun rulseĝo, do ke ne utilis bone fiksi tiun neutilan apogilon.

Kaj mi ne plu nombras la necesejojn oficiale uzebajn per rulseĝo, sed fakte ne uzebajn : ŝlositaj, kaj neniu

La foto montras veturilojn parkumitaj iom (tro) sur la trotuaro, ekster la loko limigita de la estraro. Tio ĝenas iradon de piedirantoj, kaj ankaŭ de stirantoj de malrapidaj veturiloj (rulseĝoj, bebveturiloj, kaj aliaj). Tamen, verŝajne, la aŭtistoj ne parkumis sian aŭton por ĝeni homojn sur trotuaro, sed male por faciligi iradon de aliaj aŭtoj sur la ŝoseo. Kaj se iu metas sian aŭton laŭleĝe sur loko limigita sur la ŝoseo, kiam la aliaj estas sur la trotuaro, finfine, tio ĝenas ambaŭflanke. Kiel malfacile estas zorgi pri ĉiuj malsimilaj homoj !

sciis kie estis la ŝlosilo, aŭ plenaj de maŝinoj por purigi la plankon...

Fakte, ne facile estas ĉion fari por ĉiaj handikapoj. Kiam oni estas sur rulseĝo, oni bezonas vastajn ĉambrojn, larĝajn koridorojn kaj pordojn. Male, kiam oni malbone sentas ekvilibron, aŭ kiam oni malbone vidas la distancojn, oni bezonas apogi sin sur muroj kaj pertuŝaj gvidsignoj, do oni preferas mallarĝajn irejojn. Blinduloj ne ŝatas la deklivojn faritajn por rulseĝoj : ili riskas iri de trotuaro al ŝoseo senkonscie, ĉar ili ne povas gvidiĝi per la limo de la trotuaro.

Do « normoj » estas ofte malfacile aplikeblaj, kaj ne povas solvi ĉiajn problemojn de ĉiuj « nenormalaj » aŭ « eksternormaj » personoj. La ĉefa tasko estas fari adapteblan socion : tiel ke ĉiuj konstruaĵoj, iloj, ĉiutagaj aĵoj povu adaptiĝi al homoj, kiuj uzus ilin, aŭ povus uzi ilin, kaj ankaŭ ke homoj adaptiĝu al aliaj homoj. Eble tio estas la plej malfacila afero.

Pierre Dieumegard

devraient être accessibles en fauteuil roulant. Avant les travaux, il y avait des estrades en bois, peu pratiques pour un fauteuil roulant. Pendant les travaux, nous nous sommes aperçus que des estrades en béton allaient être mises en place : après quelques plaintes de la part des enseignants, les responsables ont accepté que deux salles d'enseignement soient presque sans estrades. Néanmoins, j'ai téléphoné au service compétent du conseil régional pour savoir pourquoi mettre de grandes estrades dans un bâtiment censé être accessible en fauteuil roulant. La réponse a été : « Vous n'avez pas compris la loi. Le bâtiment doit être accessible en fauteuil roulant : il l'est, car on peut y aller en fauteuil. Par contre l'existence ou non d'estrades, c'est un problème d'adaptation du poste de travail, qui ne relève pas de la loi sur l'accessibilité du bâtiment. »

Autre exemple, vers 2010. Je visitais la nouvelle halle technologique d'une école supérieure d'agro-alimentaire :

La photo montre des voitures garées en (trop) grande partie sur le trottoir, en dehors des emplacements matérialisés par la mairie. Cela gêne le passage des piétons et conducteurs de véhicules lents (fauteuils roulants, poussettes, etc). Pourtant, il est vraisemblable que les automobilistes n'ont pas garé leur véhicule dans l'intention de gêner la circulation sur le trottoir, mais au contraire pour faciliter la circulation des autres automobiles sur la chaussée. Et si quelqu'un met une voiture sur les places de la chaussée, alors que les autres sont sur le trottoir, finalement, ça gêne des deux côtés. Que c'est compliqué de tenir compte de tous ces humains différents !

nouveau bâtiment, avec des toilettes en principe accessibles en fauteuil roulant : pièce assez grande et barre d'appui à côté du siège de WC. Chic ! J'ai voulu essayer, mais en m'appuyant sur la barre, elle est tombée à terre : en y regardant de plus près, les vis étaient directement dans la plaque de plâtre, sans chevilles. J'imagine que la personne qui avait fixé la barre avait considéré que personne ne l'utiliserait jamais, et que ce n'était pas la peine de la fixer solidement.

Et je ne compte plus les cabinets de toilette censés être accessibles en fauteuil, et qui ne l'étaient guère : pièce fermée à clé dont on ne savait plus où était la clé, lieu de stockage de machines de nettoyage du sol...

En fait, ce n'est pas facile de tout faire pour tous les types de handi-

cap. Lorsqu'on est en fauteuil roulant, il faut beaucoup de place, des couloirs et des portes larges. Par contre, lorsqu'on a des troubles de l'équilibre, ou une mauvaise vision et un mauvais repérage dans l'espace, il faut des points d'appui et des points de repère tactiles, donc plutôt des passages étroits.

Les aveugles sont gênés par les plans inclinés conçus pour les fauteuils roulants : ils peuvent passer du trottoir à la chaussée sans s'en rendre compte, en ne pouvant pas se repérer par le bord du trottoir.

Donc les « normes » sont souvent difficiles à appliquer, et ne peuvent pas prendre en compte tous les problèmes de toutes les personnes « anormales ».

L'important est de faire une société adaptable : que les bâtiments puissent être adaptés aux personnes qui les utilisent, ou pourraient les utiliser, et que les humains puissent s'adapter aux autres humains. C'est peut-être le plus difficile.

Pierre Dieumegard

Lertaĵo por komuniki kun surduloj

Kvankam li uzas aŭdilojn, mia patro ne bone aŭdas, ĉefe kiam li telefonas. Mi loĝas for de lia hejmo. Kelkfoje, li maltrankviliĝas aŭ ne plu trovas ion en sia domo. Li telefonas al mi por demandi ion sed, ofte, li ne bone aŭdas aŭ miskomprenas mian respondon.

Kun miaj gefratoj, ni trovis ideon por komuniki kun li. Ni uzas tabulkomputilon kaj apon « Google Docs ».

« Google Docs » estas rimedo por pluraj personoj, kiuj deziras « labori » sur la sama dokumento. Ĉiu, nomata partoprenanto, povas rekte modifii la tekston.

Mi kreis la « dokumenton ». Miaj gefratoj kaj nia patro estas partoprenantoj.

Mi instalas la tabulkomputilon, tiel ke mia patro ne povas agi (skribi, forviŝi, ktp.).

Mi elŝutis programon, kiu malhelpas malŝaltiĝon de la tabulkomputilo.

Mi elektis grandajn literojn. La mesaĝoj ne povas enhavi pli

ol cent literojn. Tiel, mia patro povas legi la mesaĝojn, eĉ kiam li ripozas sur sia kanapo aŭ iomete malproksime de la tabulkomputilo. Ĉiun tagon, per mia poŝtelefono, mi skribas la daton.

Mi kaj miaj gefratoj, povas skribi informon (skribe respondi al telefona demando, diri je kiu horo mi alvenos ĉe li, ktp.).

Mi instalas la tabulkomputilon en skatolo (ligna skatolo por tri boteloj da vino taŭgas) kaj mi fiksas ĝin sur breto, kiu situas sub la televidilo de mia patro.

La tabulkomputilo ĉiam devas esti konektita.

Nun, mia patro kutimas rege rigardi la tabulkomputilon. Miaj gefratoj kaj mi trankviliĝas.

Eble ekzistas aliaj rimedoj por ebligi la komunikadon kun malaŭduloj, sed tiu-ĉi estas praktika por ni.

Jen foto antaŭ ol mi enmetis ĝin en la skatolo.

Brigitte Ardon

Transportoj kaj handikapo, Parizregione

Ni pli bone komprenis la problemojn, kiujn gravaj handikapaj personoj renkontas pri transportoj, kiam ni invitis amikino de nia nevo, kiu estas en fotelo, ĉar ŝi ne povas paŝi, kaj plie devis esti tre atenteme transportata, ekzemple por supren-kaj malsupreniri ŝtuparon, pro sana risko.

Ŝi kutimis kaj indikis al ni la plej proksiman taŭgan tiaman RER-stacion, kiu enhavas lifton ; tiam ne ĉiuj metroaj stacioj tion posedis (laŭ RATP en 50 % de la kazoj, ĉar la « grujera » pariza grundo malebligas liftoinstalton), kaj foje necesis plilonge vojaĝi por trovi taŭgan ŝanĝebligan stacion inter diversaj linioj.

Poste, hejme, du viroj pene interhelpiĝis por suprenirigi ŝin unuetaĝen, atentemaj pro la riskoj.

Tiuteme, kiam ĉe France 3 (Pariza eldonaĵo), lastan 20an de oktobro, temis pri la pariza or-

ganizo prie, mi notis la informojn cele tiun artikolon.

Iu juna virino en fotelo diris ke handikapa persono bezonas jam pli da tempo por fari kutimajn gestojn, ke vojaĝo tra Parizo estas vera ekspedicio. Ŝi aldonas ke se jam estas kelkaj pliboniĝoj : plifacila enirado en busojn, kiuj nun centprocente estas ekipitaj per malaltaj plankoj (ĉar malfacilas ekipi ĉiujn metroajn staciojn, RATP privilegias surfacan reton, interalie la kvin novajn tramajn liniojn), lumaj kaj sonoraj informoj, ebleco per telefona programeto voki iun oficiston por helpi en stacio, linio 14 komplete ekipita de ĝia kreo (tamen, uzantoj plendas pro oftaj liftopaneoj kaj nesufiĉe larĝaj latispordeoj por foteloj, kiuj postulas alvokon de oficisto), stacio procele aparte ekipita (ekz. Reuilly-Diderot)... ankoraŭ restas multego por fari. Estas aliaj eblecoj, sed foje pli kostaj.

Siaflanke, ŝi rete kreis paĝaron, kiu de tri jaroj estas bone uzata, por interhelpo de personoj kiuj posedas vehiklon adaptitan por handikapoj (kun deklivo, adaptita por stirado...) kiuj konsentas ludoni ilin, kiam ili ne ĝin uzas.

Pri helpo al intelektaj handikapitaj personoj, akceskomisiono de RATP zorgas por inkludi ĝin en klerigvidlibron de siaj oficistoj.

Tia problemo tuŝas ne nur gravajn handikapulojn, la mallertaj marŝantoj estas helpitaj de preskaŭ 900 rulŝtuparojn (200 antaŭviditaj antaŭ 2020), sed kiuj estas iom riskaj ĉe malsuprenirado. Tamen, plie en la koridoroj fojfoje sinsekvas supreniradoj kaj malsupreniradoj, tre penigaj.

Ĉe la reto, eblas trovi itineron... tio postulas gravajn kaj malfacilajn studojn por bone informiĝi kaj uzi.

Tereza

La nesuspektitaj kapabloj de la arboj

La freŝdataj malkovroj pri la arboj bildigas fascinantan mondon. Jen ekzemploj kaj anekdotoj pri tio.

La kuduoj, tute ne propra-vole, atentigis nin pri la arboj. Kiam oni provis bredi tiujn antilopojn, oni konstatis ke ilia kutima manĝaĵo, folioj de akacio, toksis ilin. La enigmo estis finfine solvita de la profesoro Van Hoven el la universitato de Pretorio (Sudafriko) : kiam la akacioj estis ekpinĉitaj, ili protektis sin fabrikante toksajn taninojn kaj avertis siajn najbarojn eligante gason kiu, disportata de la vento, ebligis al la aliaj akacioj antaŭscii pri la alveno de antilopoj. La arboj komunikas : tiu revolucia malkovraĵo, antaŭ tri deko da jaroj, spronis la sciencajn esplorojn, kaj de tiam, la arboj daŭre surprizigas nin.

La gasoj, mult-funkciaj iloj de la arboj

Oni nun scias ke tiu komunik-rimedo de akacioj estas same uzata de aliaj arboj. Tiuj gasoj, kiuj ĝojigas niajn naztruojn en la vegetalaj esencoj, apartenas al la familio de vaporigemaj organikaj kombinaĵoj. Ili iel estas la mult-funkciaj iloj de la arboj. Ili uzoj estas tre diversaj kaj multnombraj : sendi alarmo-mesaĝojn, ŝpari akvon, forpeli ĝenajn insektojn aŭ allogi utilajn. Ili eĉ ebligas venigi pluvon ! Inter tiuj gasoj, la terpenoj (1) eligitaj ĉefe de koniferoj, leviĝas alten en l'atmosfero, kie ili helpas al dikiĝo de la nuboj super la arbaraj zonoj, tiel faciligante kondensadon de akvo-gutetoj. Pro tiu impresa kapablo, la arboj meritis esti agnoski-

Cet article est tiré de la revue *Silence* (n° 471) et de son dossier d'octobre 2018 « L'arbre, cet allié méconnu ». Publiée depuis 1982, *Silence* est la plus ancienne revue écologiste française. Il s'agit d'un mensuel papier qui traite de l'écologie sociale, de la non-violence et de la décroissance. Revue militante, elle est axée sur la présentation d'alternatives concrètes. Elle fonctionne de manière participative, est gérée par une association et 100 % indépendante, sans affiliation politique, sans publicité ni subvention.

Numéro découverte disponible gratuitement sur simple demande.

Silence, 9, rue Dumenge,
69317 Lyon Cedex 04 ;
tél. : 04 78 39 55 33.
www.revuesilence.net.

Tre maljuna dornstrobila (bristlecone) pino, en la dezerto de Moab en Utaho. En Kalifornio, unu el tiuj arboj jam estis multcentjara dum la konstruado de la piramidoj en Egipto.

James Lott

tiel kiel grandaj gardantoj de la klimato.

Bedaŭrinde tiuj vaporigemaj organikaj kombinaĵoj emas bruli ; la cipresoj certe jam komprenis tion. Francis Hallé (2), brila ambasadoro de la arboj, kiu tre frue antaŭsentis ties mirindajn kapablojn, klarigas ke post arbar-brulegoj en Hispanio, oni malkovris ke cipresoj ne brulas. Ilia defend-sistemo estas majstra : kiam ekvarmegas, ili forvaporigas ĉiujn siajn kombinaĵojn portempe embarasajn. Ili tiel avertas siajn samspecianojn, starantaj sub la vento, t.e. laŭ la direkto de la incendia antaŭeniro. Tiuj ĉi, tiel, havas tempon por bone prepariĝi kaj, je ĝia alveno, la fajro renkontas nur « sakojn plenaj je akvo » kiuj travivas la incendion sendamaĝe, kompreneble avertinte intertempe aliajn cipresojn.

Subtera komunika reto

Ekde la eldono de la libro de Peter Wohlleben, *la Vie secrète des arbres* (la sekreta vivo de arboj), ilia kapablo kunligiĝi ankaŭ per siaj radikoj estas sufiĉe konata. La fungoj, kies videblan parton ni ŝatas en omleto, estas ĉefe konstituitaj el micelio, subtera reto de fadenetoj, kiu nun estas agnoskita kiel perilo por tiuj interŝanĝoj. La arboradikoj estas konektitaj al micelio de fungoj pere de mikorizoj : tiu ligilo donas al la arboj la eblecon transporti nutraĵojn aŭ ĥemiajn mesaĝojn laŭ longaj distancoj. La interŝanĝoj povas ankaŭ okazi inter divers-speciaj arboj, kiel elmontris la Kanadino Suzanne Simard ; aliflanke, arbo ankaŭ povas agi favore al kreskaĵoj el siaj propraj semoj, kiel elmontris la Skoto Anthony Trewavas. Koncerne fungojn, ili profitas je sukeroj fabrikitaj de la arboj : tiuj interŝanĝaj komplezoj pliriĉigas ambaŭ.

Arboj montras ankaŭ perceptokapablojn. Ekzemple oni scias ke ili re-

konas iujn kolorojn, sentas venton, perceptas sian ekvilibron. Plie, ili adaptiĝas lerninte de la pasintaj spertoj, en tia grado ke oni hodiaŭ parolas pri « inteligenteco de arboj ». Tiu ĉi vorto ankoraŭ estas pridiskutata, kiel kutime kiam oni provas analogii inter estaĵoj tiel malsimilaj kiel arboj kaj homoj. Tamen temas nur pri difino de la vorto « inteligenteco », difino en kiu la homo estas samtempe juĝanto kaj juĝato, kiel rimarkigas Francis Hallé.

Pasifloro kaj bambuo

Francis Hallé raportas al ni pri eksperimento kiu evidentiĝas la realecon de tiuj percepto-, memoro- kaj lerno-kapabloj : kiam oni metas bambuon apud pasifloran plantidon, tiu ĉi etendas ĉiron al la bambuo por kroĉiĝi al ĝi. Kiam oni translokas la bambuon antaŭ ol la ĉiro trafos sian celon, la pasifloro deŝovas sian ĉiron direkte al la nova loko de la bambuo. Eĉ pli mirinde : post kvin aŭ ses translokoj de la bambuo laŭ la sama direkto, la pasifloro anticipas la agon modifante la direkton de la venonta ĉiro, eĉ antaŭ la transloko de la bambuo. Konklude, se la planto ne

(1) *Tiuj estas hidrokarbonoj entenataj en vegetaĵoj, ofte konsistigante ties odoraĵojn (terebintino, kamforo, mentolo, citronelo). Iuj havas gravan biologian funkcion (hormonoj, vitaminoj).*

(2) *Francis Hallé, botanikisto kaj biologo, estas fakulo pri ekologio de la humidaj tropikarbaroj kaj pri arba arkitekturo. Li estas fervora defendulo de la arboj. Li i.a. publikigis Éloge de la plante, pour une nouvelle biologie (Laŭdo de la planto, por nova biologio), Le Seuil, 1999 kaj Plaidoyer pour l'arbre (Pledo por la arbo), Actes Sud, 2005, premio « Homme et botanique » (Homo kaj botaniko).*

▶ estas inteligenta, ĝi tucerte ne estas stulta !

Iu brila sci-povo ĝenerale nekonata kaj same mirinda de arboj estas ilia vivdaŭro. Ni emas taksi maljunaj centjarajn arbojn. Tamen je tiu aĝo, ĉe multaj specioj, ili estas nur junuloj. Kverko povas vivi pli ol mil jarojn, olivarbo aŭ ginko biloba pli ol dumil. Ekzistas en Kalifornio « bristelcone » (dornstrobila) pino, kiu superaĝas kvinmil jarojn. Fenomene ! Tamen arbo povas fari eĉ multe pli. Regenerigante el siaj radikoj, kvazaŭ per stikado, arbo kreas klonajn koloniojn : arojn da arboj idoj de ununura individuo, kiuj havas komunan radik-reton (kaj komunan genaron), renoviĝanta ĉiuprintempe.

Ni volas papavetojn

Alvoko por malpermeso de ĉiuj sintezaj pesticidoj

Pesticidoj estas venenoj kiuj detruas ĉiujn vivantaĵojn.

Ĉie ili estas, ĉu en pluvo, en matenroso, en florsuko, ĉu en stomako de abeloj, en funiklo de la ĵus naskitaj beboj, en birdnestoj, en la lakto de patrinoj, en pomoj kaj ĉerizoj.

Por la sano, pesticidoj estas tragedio. Ili kaŭzas kanceron, Parkinson-malsanojn, psikomovajn perturbojn ĉe infanoj, malfekundecon kaj denaskajn misformaĵojn.

Pesticidumado estas subkonsiderata de absurda sistemo, kiu preferas balai ĝin sub la tapiŝon.

Kiam iu pesticido estas malpermesita, tuj dek aliaj anstataŭas ĝin. Estas miloj da ili.

Nian landon ni ne plu rekonas. Naturo estas kripligita. Malaperis la triono de la birdoj en dek kvin jaroj ; la duono de la papilioj en dudek jaroj ; miliardoj da abeloj kaj aliaj polenantoj mortas ; ranoj kaj lokustoj ŝajne malaperis ; sovaĝaj floroj rarigas.

Tiu malaperanta mondo estas nia, kaj ĉiu mortanta koloro, ĉiu estingiĝanta lumo estas definitiva doloro.

Redonu al ni niajn papavetojn ! Redonu al ni la belecon de l' mondo !

Ni postulas de nia registaro la malpermeson de ĉiuj sintezaj pesticidoj en Francio.

Tuj ĉesigu paroladon ! Ekagu !

Lucette Lejeau kaj la tuta grupeto de La Roche-sur-Yon

Science fidinda datumo taksas klonan kolonion de reĝa ilekso, en Tasmanio, 43 000 jaraĝa. Tamen, ŝajnas ke la rekordo apartenas al klona kolonio de popoloj, specio kies individuoj apenaŭ vivas pli ol cent jarojn. En Utaho, tiu kolonio, nomata Pando,

aĝus proksimume 80 000 jaroj. Malfacilas precize taksi ĝian aĝon : opinioj varias inter kelkmiroj kaj... unu miliono da jaroj. Indas esti humila antaŭ tiaj nekredablaj estaĵoj, la arboj.

Philippe Crassous

Fumado kaj libereco

Certe, malpermesi fumadon estus atenci liberecon, kiel skribas R. Platteau (*La Sago* sept./okt. 2018), sed permesi fumadon en publikaj lokoj signifas liberecon al fumantoj trudi sian fumon al aliuloj. Ĉu libereco devas forigi ĉiun limon ? Do, sekvante tiun rezonadon, se iu ne plaĉus al mi, mi havus la rajton tranĉi al li la kolon.

Mi, iomete anarkiista, sentas ke mia libereco finiĝas tie, kie komenciĝas tiu de aliuloj. Foje oni aŭdas « *ne faru al aliuloj tion, kion vi ne ŝatus ke oni farus al vi* ». Mi aldonas « *faru al aliuloj tion, kion vi ŝatus ricevi de ili* ». Do, en publika loko, mi ne trudu la aliulojn spiri mian fumon. Nature, se la konscienco de ĉiuj unuopuloj estus sufiĉe disvolvita, ne utilis leĝo. Sed, jam, tio ankoraŭ ne alvenis.

Mi eĉ vidas kelkajn leĝojn tute ne celantajn protekti aliulojn de mia

misfaro, sed ŝajnante protekti min mem, ekzemple la sekurzonon en veturiloj. Pri tio, neniu parolas.

Alia erodado de libereco okazas, tute akceptita de homoj ne rimarkantaj ke ili tiel submetiĝas al modo, Dioprogreso kaj ekranoj ligitaj al interreto. Baldaŭ ĉio farendos per interreto, eĉ por iri al necesejo ni havu elektronikan ŝlosilon. En mia vilaĝo ekaperas « inteligentaj rubujoj » ekipitaj de elektronika fermilo postulanta blatsŝlosilon al ĉiu loĝanto.

Ankaŭ « inteligentaj elektraj komputiloj » « Linky » invadas loĝejojn.

Foje, libereculo volas rajte spirigian fumon al ĉiuj, sed akceptas minusiĝantan penson, sekvante la « oficialan » disdonitan de televido kaj aliaj ekranoj, kaj ankaŭ, pli bedaŭrinde, foriron de sentemo vidita kiel malforto per racio kvankam ĝi estas homa riĉeco. **M.M.**

Anekdotoj pri fumado

La teksto de R. Platteau pri tabakfumado (*La Sago* n° 123, p. 3) memorigis al mi anekdotojn, kiujn mi travivis.

Kiel li, mi ĉiam estis ĝenata pro fumado (mi havis ŝancon, ke kiam sesdekjaraĝa, geamiko proponis mian unuan cigaredon, tio neniam allogis min).

Kiam mi eniris restoracion, plej ofte fumanto apudis min ! En sindikataj kunvenoj, plejparte de la ĉeestantoj fumis...

Eĉ iam en parizregiona kastelo, kie okazis sindikata kurso, mi sciencestulte sidiĝis apud malferma fenestro por plibone spiri ! Sed, mi metis min en kamenon ! Ĉiuj fumoj trankvile direktiĝis al mi antaŭ ol trafi fenestron !

Tiu ĝeno pro fumado antaŭlonge helpis min konatiĝi kun Polino, Tereza. Tiam aperis nova esperanto gazeto (eble « *Ovo* » n° 1 ?), en kiu ŝi aperigis artikolon pri sia ĝeno pro fumantoj en esperantokunveno. Ŝi imagis iun strangan reason, kiu ebligis ŝin ne grumbli. Si provizis sin per boteleto da amoniako kaj kiam post sidado ĉirkaŭ tablo por kunveni, pluraj ekfumis, ŝi trankvile verŝis iom da likvaĵo sur naztukon kaj diris « *Vi pardonu al mi ! sed mi*

ne povas elteni sen tiuodoro, kiun mi ĵus malkovris kaj tiom plezurigas min ! ». Mi skribis al ŝi kaj, de tiam, komencis inter ni leteraj rilatoj, kaj poste, ŝia vizito al ni kaj ni al ŝi en Varsovio !

Tamen, tiu ĝeno kostis al mi. Ĉiam en sindikata parizregiona kunveno, iun tagon, mi devis eliri la salonon kaj restadi la tutan kunvenon en apuda ĉambro, ĉar mia veturilo estanta en garaĝo por riparo, amikino transportis min, do mi devis atendi ŝin por rehejmeniĝi. Do antaŭ fino de la kunveno, mi revenis por klarigi al la grupo mian ĝenon kaj proponi : « *Ĉiujn fojojn, se vi bonvolas ne plu fumi interne, mi alportos al vi kafon kaj bulkojn por danki vin.* »

Pro ĉies konsento tion mi faris dum pluraj jaroj !

Tereza

